

ДІЯЛЬНІСНИЙ ВИМІР ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ACTIVITY-DIMENSION OF LIABILITY POLICE OFFICERS

Даниленко А.В.,

здобувач кафедри теорії та історії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті зауважується, що мірою об'єктивного виміру, ґрунтованого на суспільних перетвореннях, є моральний облік особистості працівника ОВС, особливо стосовно його самовиховання як найоптимальнішого способу ефективності і раціоналізації вільного часу. Доводиться, що поза самовихованням формується пасивна особистість без стійких переконань і сталих поглядів, не придатна до служби в органах внутрішніх справ.

Ключові слова: діяльність, працівник ОВС, відповідальність, мораль, право, філософія права.

В статье отмечается, что рамками объективного измерения, основанного на общественных преобразованиях, является моральный облик личности сотрудника ОВД, особенно относительно его самовоспитания как оптимального способа эффективизации и рационализации свободного времени. Доказывается, что вне самовоспитания формируется пассивная личность без устойчивых убеждений и взглядов, не пригодная к службе в органах внутренних дел.

Ключевые слова: деятельность, работник ОВД, ответственность, мораль, право, философия права.

In this paper, the framework of objective measurement based on social change, emphasizes the moral character of the individual employee ATS, particularly with regard to its self as the best way to effectivization and rationalization of free time. It is proved that self-formed passive personality without firm convictions and stable attitudes is not suitable to serve in the bodies of internal affairs.

Key words: activities, employee ATS responsibility, morality, law, philosophy of law.

Постановка проблеми. Формування громадянського суспільства в нинішніх умовах характеризується значними суспільними змінами у свідомості громадян, які на першій щабель важливості ставлять необхідність забезпечення можливості реалізації найвизначніших цінностей людства в нових умовах існування соціуму, пов'язаних із проблемами глобалізації, з-поміж яких: інформатизація, кардинальні зміни в політичних і культурних системах, соціально-економічних відносинах тощо. Такі вимоги сучасного виміру розвитку цивілізації вимагають пошуку нових, більш ефективних способів управлінської діяльності. Безперечно, це зумовлює зміни в підходах до вивчення потреб, чинників, мотивів та інтересів людської діяльності, що, своєю чергою, привертає увагу науковців до необхідності дослідження саме аксіологічних аспектів діяльності, зокрема світоглядних, морально-етичних засад, норм і цінностей, що впливають на діяльність людини. Таким чином, актуалізується об'єктивна потреба перегляду значення і ролі онтологічних засад морального виміру діяльності людини, зокрема працівників органів внутрішніх справ, з точки зору розвитку суспільства й держави в цілому і окремої особистості зокрема. Це й обумовило мету статті – провести філософсько-правове дослідження діяльнісного виміру відповідальності працівників внутрішніх справ.

Стан дослідження. Зазначеною в темі наукової статті проблематикою цікавилися та цікавляться чимало філософів і мислителів, українських і зарубіжних вчених, серед яких: Р. Г. Апресян, В. С. Бліхар, В. М. Вовк, В. К. Гришук, А. А. Гусейнов, О. І. Де-

нищик, В. Н. Дружинін, О. А. Жирун, А. Ф. Карась, В. І. Лозова, В. А. Малахов, В. Л. Ортинський, В. Н. Семиколінов, В. В. Середа, В. Р. Слівінський, Віктор Франкл, М. М. Цимбалюк, Г. О. Чередніченко та ін. Праці окремих із них ми взяли за теоретичну основу статті.

Виклад основних досліджень. Сукупність етично-моральних цінностей досить різноманітна, як і розвиток різноманітних і невичерпних потреб та інтересів людства на різних етапах розвитку суспільства. Сюди також можна включити такі творчі елементи самосвідомості, як моральний розум, інтуїцію, що також впливає на прийняття моральних рішень у будь-яких життєвих ситуаціях, у тому числі професійних. Для прикладу, В. І. Лозова відзначає, що «моральна культура – найголовніший компонент духовного життя людини, який характеризує її досягнення в оволодінні основами моралі як сукупності принципів, вимог, норм, правил, які регулюють дії в усіх сферах її життя, у формуванні моральної свідомості, розвитку моральних почуттів, виробленні звичок моральної поведінки особистості» [1, с. 52].

Усе ж такі залишається науковою проблемою класифікація цінностей, оскільки єдиного підходу до вирішення цього питання до сьогодні немає. Загалом вважають, що найзагальнішою основою для класифікації етично-моральних цінностей є, передовсім, сфери громадського життя, носії цінностей та ієрархія цінностей.

У процесі здійснення своєї професійної діяльності фахівець зустрічається з проблемою вибору серед різноманітних форм поведінки. Здебільшого моделі

поведінки є протилежними, а часто й неузгодженими чи не взаємоузгодженими способами суспільної практики. Вибір тієї чи іншої моделі поведінки сприймається кожною конкретною людиною з позицій її власної моделі поведінки, що її людина трактує зі своєї точки зору. З погляду особистих життєвих принципів людина вимушена постійно вибирати шляхи досягнення поставлених цілей у повсякденній чи професійній діяльності відповідно до отриманих протягом життя індивідуальних ціннісних орієнтирів. Скажімо, людина вимушена внаслідок певних об'єктивних і суб'єктивних обставин, котрі пропонують кілька варіантів вчинків, здійснювати особистісний вибір одного з варіантів.

Професійну діяльність можна розглядати як вибір людиною певної форми нормативно схваленого суспільством способу тієї чи іншої дії. У процесі здійснення професійної діяльності фахівець позбавляє предметності нормативний спосіб діяльності в цій сфері, перетворюючи його на індивідуальний спосіб діяльності. Тому формування, наприклад, психологічної системи діяльності на основі індивідуальних якостей суб'єкта діяльності можна розглядати як внутрішню сторону оволодіння цим видом діяльності шляхом її реорганізації, переструктурування, мотивуючи ієрархією цінностей і мотивами покладених цілей. Таким чином, з погляду О. А. Жирун, саме потреби, інтереси, світогляд, переконання та цінності, життєвий досвід, особливості окремих психічних функцій особистості є вихідною базою для формування психологічної системи діяльності [2, с. 157–159]. Зрештою, людина здійснює вибір з позиції особливої властивості – «можливості вибору», а шлях, який обирає при цьому кожна конкретна людина, визначається її здатністю до духовно-морального самовизначення. Цей феномен вибору дозволяє людині «піднятися» над життєвими об'єктивними і суб'єктивними обставинами, що визначають обставини поведінки, себто вийти за межі безпосередньої необхідності. Звісно, більшою мірою такий вибір трансформується у стрижень людської моральності, особливо щодо важливих питань правозастосування. Отже, зростає роль міри моральної свободи вибору особистості, прийняття чи неприйняття певного виду діяльності відповідно до внутрішніх засад поведінки, єдність із факторами духовного життя, етично-моральної культури людини тощо.

У практичній професійній діяльності працівник органів внутрішніх справ зустрічається з конкретними умовами соціального, економічного, побутового, культурного та ін. життя інших людей (правовідносинами). Саме ці, об'єктивні і суб'єктивні, умови здебільшого визначають напрям поведінки, інтереси, діяльнісні устремління конкретних людей (у нашому випадку фахівців), соціальних груп чи суспільства в цілому. З цих можливостей вибору кожною конкретною людиною особистого напряму та змістового сенсу своєї діяльності відбувається оцінка суспільством професійної поведінки державних органів у правових відносинах, визначення відповідності їх діяльності тим нормам і критеріям, за

допомогою яких суспільство й оцінює ефективність реалізації правовідносин і забезпечення державою контролю в цій сфері за дотриманням прав і свобод громадян, необхідності здійснення правопорядку і забезпечення правовідносин відповідно до чинного законодавства. Слушно із цього приводу підсумовує Г. О. Чередніченко, відзначаючи, що «якщо мораль порушує питання про призначення людини взагалі, про призначення її свободи, то моральність порушує питання про призначення людини в суспільстві й обмежує її свободу перебуванням у соціумі. На перший погляд, можна сказати, що мораль змушує людину відповідати, що «Я» є відповідно до того, що «Я» повинен робити; моральність же вбачає, що «Я» є відповідно до того, що «Я» у суспільстві робити не повинен. Тут з'ясовується сутність будь-якого вчинку з погляду його відповідності ідеї загального блага. Ця відповідність і є принципом моралі і моральності» [3, с. 69–70].

Використання етично-моральних засад у діяльнійсному вимірі відповідальності, особливою мірою працівника ОВС, дозволяє фахівцю здійснити особистий процес самореалізації, зрозуміти й усвідомити співвідношення своєї професійної діяльності й особистої відповідальності. Тобто вже сам вплив обставин на фахівця опосередковується позицією працівника щодо них самих. Таким чином, фахівець завдяки акту власного діяльнійсного вибору не тільки демонструє особисту позицію, а й, по суті, обґрунтовує її, оскільки це і є вибір його особистісних етично-моральних цінностей. З погляду В. Франкла, «... у кожному мить свого життя людина займає позицію як щодо природного та соціального оточення зовнішнього середовища, так і щодо вітального психофізичного внутрішнього світу, внутрішнього середовища. Те, що може протистояти всьому соціальному, тілесному і навіть психічному в людині, ми й називаємо духовним у ній» [4, с. 112].

Слід зазначити, що кожне покоління використовує накопичений досвід, освоює досягнення і рухається далі, до створення нових цінностей. Культура як цінність – це все те, що сприяє розвитку людини, її гуманності, шляхетності і творчих здібностей, що сприяє зростанню її волі, збільшенню влади над природою, суспільними відносинами і самим собою. У такому разі формалізуються цінності в моральної свідомості, що підвищує моральну цінність обов'язку та відповідальності громадян як активних і свідомих членів суспільства. Відповідальність стає морально-правовим поняттям, що все частіше вживається в різних сферах діяльності суспільства. На цьому рівні відбувається адаптація високого морального ідеалу до інтересів суспільства і конкретної людини, коли мораль регулює поведінку громадян як членів суспільства. За таких умов моральна свідомість є водночас і формою суспільної свідомості, і людською свідомістю в її спрямуванні на осмислення та вирішення моральних проблем. Отже, морально-етична відповідальність орієнтує громадян на досягнення певного рівня спільного блага, узгодження, гармонізацію інтересів окремих членів суспільства,

забезпечуючи загальну цілісність соціуму. У нашому випадку доцільно використати результати дослідження О. І. Денищика, який відзначив, що «моральна культура юриста є результатом цілеспрямованих (виховних) і стихійних впливів соціокультурного середовища, особистісно-орієнтованого виховання, яке будується на суб'єкт-суб'єктній основі (відносинах рівності, партнерства, взаємодії та взаємоповаги), діалогічного типу спілкування» [5, с. 68].

Урешті решт, необхідно відзначити, що етико-моральні засади діяльності працівників органів внутрішніх справ у жодному разі не передбачають їх розгляд відокремлено від інших різновидів професійної діяльності. Професійна поведінка, або вчинок, вважаються моральними, якщо фахівець при виконанні свого професійного обов'язку дотримується суспільних моральних норм і принципів, що їй передбачається засадами громадянського суспільства. Етико-моральний аспект професійної діяльності виявляє себе найчастіше саме у вчинку, у його відповідності певним моральним стандартам, цінностям, нормам. Хоча діяльність, поведінка, вчинок стають моральними, якщо вони ґрунтуються на свідомому виборі фахівця й усвідомленому утвердженні в його професійній діяльності суспільних моральних цінностей. Адже морально-етичні орієнтації виступають одним із найголовніших компонентів духовного життя людини, що свідчить про оволодіння нею основами моралі як сукупності принципів, вимог, норм, правил, що регулюють її суспільну поведінку в усіх сферах її життя, у формуванні моральної свідомості, розвитку моральних почуттів [6, с. 303]. У такому випадку етико-моральне обґрунтування вибору фахівцем позитивної, із суспільної точки зору оцінювання, поведінки характеризує ступінь розвитку і саморозвитку його етично-моральних цінностей, переконань, мотивів, знань, умінь, почуттів і здібностей, що проявляється в різних ситуаціях морального вибору та моральної діяльності, в тому числі й професійної.

Гармонізація цілей і засобів діяльності, як і їх відповідності критеріям етичності та моральності, залежить від багатьох чинників. Можливо, тут потрібно говорити про єдність цілей і засобів у правовій діяльності. А. А. Гусейнов і Р. Г. Апрусян зауважують: «Тільки тоді, коли одні й ті ж індивіди, виступаючи у ролі засобів, є одночасно і цілями, можна говорити про те, що співвідношення цілі і засобів відповідає моральним критеріям» [7, с. 459]. Більше того, необхідно, з нашого погляду, погодитися з тезою В. А. Малахова, відповідно до якої «людину справді належить морально оцінювати передусім за її мотивами й намірами, проте самі ці мотиви і наміри не будуть етично повноцінними, якщо до їх складу не входить прагнення якомога точніше передбачити

об'єктивний результат свого вчинку, його реальне значення» [8, с. 245].

У нинішніх умовах державотворення і правотворення формування працівника органів внутрішніх справ як суб'єкта професійної діяльності супроводжується взаємодією зовнішніх і внутрішніх чинників (мотивів, мотивів-цілей, цілей-результатів), вміщуючи в собі елементи самоусвідомлення і самоформування як повноцінної особистості, усвідомлюючи ціннісні вимоги суспільства стосовно своєї діяльності.

Результатом такого становлення працівника як фахівця свої справи є готовність діяти в межах своєї професії, ознаками якої є, передусім, позитивне ставлення до своєї праці, оволодіння системою професійно значущих знань, умінь і навичок, розвиток професійного мислення, сформованість професійних здібностей і професійно значущих особистісних якостей, визначеність мотивів, багатство ціннісної сфери особистості тощо. У такому випадку доцільно, з нашого погляду, трактувати професійну культуру особистості з позицій компетентнісної концепції, відповідно до якої зміст засвоєного досвіду визначається досягненням фахівцем ступеня відповідності вимогам професії. Своєю чергою, набуття професійної компетенції відбувається в межах професіоналізації особистості як процесу її соціалізації, творчого розвитку, самореалізації на трудовому шляху, виявлення активності [9, с. 398].

Безумовно, аксіологічний вимір діяльності фахівця, обраний внаслідок його особистого вибору, підтверджує, що цивілізаційно продиктовані цінності здійснюють безпосередній вплив на людей, залучаючи до свого буття незалежно від акту подібного вибору. У такому випадку цінності самі по собі є не всього лиш наявною реальністю, а набувають власного позитивного буттєвого прояву.

Висновки. Підсумовуючи, хочемо відзначити, що аксіологічна складова діяльнісного виміру відповідальності працівників органів внутрішніх справ, безумовно, стосується моральних та етичних цінностей. Такі цінності стають стрижневими орієнтирами для свідомості фахівця. Їхнє суспільне значення не вичерпується скінченними потребами людського індивіда, суспільної групи чи навіть людства в цілому. Врешті, філософсько-аксіологічний підхід до розуміння сенсу людського буття трактує і сенс існування самих індивідів, суспільних груп і людства загалом у рамках дотримання наявних основних моральних цінностей. Фахівець у своїй, в нашому випадку – правоохоронній, діяльності, обираючи згадані вище цінності, вільно здійснюючи свою діяльність відповідно до цивілізованих моральних орієнтирів, утверджує свідоме ставлення до загальноприйнятих норм і принципів моралі, обираючи духовну гідність і дієвість своїх мотивів, у тому числі професійних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Семиколенов В. Н. Мораль в информационном обществе: постановка проблемы / В. Н. Семиколенов // Ученые записки ТНУ. – Т. 18(57). – 2005. – № 1. – С. 51–56.
2. Жирун О. А. Ціннісні орієнтації як елементи моральної свідомості особистості / О. А. Жирун // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: Філософія. Психологія. Педагогіка: [Зб. наук. праць.]. – 2007. – № 3(21). – С. 117–221.

3. Чередніченко Г. О. Моральні закони та їх роль у правовій діяльності людини за П.Д.Юркевичем / Г. О. Чередніченко // Мультиверсум. Філософський альманах. – Вип. 55. – 2006. – С. 68–77.
4. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл. – М.: Изд-во Московского университета, 1990. – 219 с.
5. Денищик О. І. Формування моральної культури майбутніх юристів у процесі професійної підготовки: Наук.-метод. посібник / О. І. Денищик; за ред. О. М. Галуса. – Хмельницький : Хмельницька гум.-пед. академія, 2010. – 159 с.
6. Лекції з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник / За ред. В. І. Лозової. – Харків : ОВС, 2006. – 496 с.
7. Гусейнов А. А. Этика: Учебник / А. А. Гусейнов, Р. Г. Апресян. – М.: Гардарики, 2000. – 472 с.
8. Малахов В. А. Этика. Курс лекцій. Навчальний посібник / В. А. Малахов. – К. : Либідь, 2002. – 384 с.
9. Психологические основы профессиоведения // Психология : Учебник / Под общ. ред. В. Н. Дружинина. – СПб. : Питер, 2000. – С. 388–404.

УДК 340.12 (477)

ПРАВОВІ СЮЖЕТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ОБРЯДОВО-ЗВИЧАЄВІЙ КУЛЬТУРІ

LEGAL PLOTS IN THE UKRAINIAN TRADITIONAL CULTURE

Копельців-Левецька Є.Д.,
кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри правознавства, соціології та політології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

У статті проаналізовано думку про те, що характерною особливістю українського звичаєвого права є його обрядовість. Символічні обрядові дієства виявляються як акти правомірної поведінки, що стимулюють правомірну поведінку інших осіб – спостерігачів відповідного дієства. Ці дієства є одним із засобів і соціалізації людини загалом, і її правової соціалізації зокрема, слугують символами утвердження певних ідеалів, настановами на правомірні форми людського самовираження.

Ключові слова: правова ментальність, правове виховання, правосвідомість, правова традиція, звичаєво-обрядова культура, український народ.

В статье проанализировано мнение о том, что характерной особенностью права в украинской культуре обычаев является его обрядность. Символические обрядовые действия проявляются как акты правомерного поведения, которые стимулируют правомерное поведение других лиц – наблюдателей соответствующего действия. Эти действия являются одним из средств и социализации человека в целом, и ее правовой социализации в частности, служат символами утверждения определенных идеалов, установками на правомерные формы человеческого самовыражения.

Ключевые слова: правовая ментальность, правовое воспитание, правосознание, правовая традиция, культура обычаев, украинский народ.

The article analyses that the peculiar feature of Ukrainian common law is its ritualism. Symbolic ritual acts are revealed as the acts of good behavior of other people-observers of the corresponding act. These acts are one of the ways of person's socialization at whole and its legal socialization in particular and they are the symbols of establishing some ideals and the guidelines for legitimate forms of human self-expression.

Key words: legal mentality, legal upbringing, legal awareness, legal tradition, traditional culture, Ukrainian people.

Постановка проблеми. Сучасні обрядознавці, як і педагоги-філософи різних часів, визначають позитивні емоційні переживання основним стимулюючим чинником усвідомлення прав, свобод та обов'язків людини. Як відомо, незважаючи на життєві конфлікти, людина завдяки переживанням здебільшого обирає з правомірного чи протиправного людського досвіду саме правомірні форми реалізації своїх інтересів.

Правова ментальність як глибинний рівень правосвідомості народу й окремої особистості, який містить у собі свідоме й неусвідомлене сприйняття права, не може проявлятися в обрядово-звичаєвій культурі в «чистому» вигляді, тобто без зв'язку з іншими елементами ментальності морального, релігійного, естетичного змісту. Будучи взаємно плетеною з

ними, правова ментальність є невіддільною частиною настільки, що спроби розділити сфери, наприклад, морального і правового регулювання можуть досягти мети лише тоді, коли право й моральність розглядаються як різні за своєю природою. В іншому випадку, тобто не розглядаючи їх за природою, таке розділення є сумнівним. Адже як можна розділити сфери морального і правового регулювання, коли, наприклад, до складу морального ідеалу, сліди якого спостерігаються і в праві, входять такі «його складові, як правда – поняття про добро і зло, ідея свободи особистості і мета особистого та суспільного розвитку, соціально-політичний ідеал і сенс людського життя». Дослідники зазначають, що «ці складові морального ідеалу є одночасно й ознакою права як духовного феномена» [12, с. 68], тобто вони співпадають і за предметністю.